

TÜRK DIŞ POLİTİKASININ BELİRLENMESİNDE “REJİM” UNSURU

Cevat OKUTAN*

Fulya EREKER**

ÖZET

Türk dış politikasının temel dinamiklerinin siyasal rejimin özellikleriyle açıklandığı bu çalışmada cumhuriyet ve demokrasi, birbirlerine rakip iki rejim biçimi olarak ortaya konmaktadır. Bu bağlamda dış politikanın “güvenlik” öncelikli belirlenmesi ve dış politika karar alma süreçlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkin konumu, hep cumhuriyetçi siyasal yapının bir gereği olarak görülmektedir. Belirtilen politikaların süreklilik kazanması da, cumhuriyetçi rejim tercihinin dolaylı bir sonucu olarak algılanmaktadır. Türkiye devletinin kuruluşundan günümüze değin uygulanan dış politikalarda, özellikle 90'lı yıllarda yaşanan değişim ise siyasal yapının cumhuriyetten demokratik bir yönetime doğru evrimde olmasının bir sonucu olarak görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyetçi rejim, demokratik rejim, Türk Silahlı Kuvvetleri,

THE EFFECT OF “REGIME” ON THE TURKISH FOREIGN POLICY

ABSTRACT

The aim of this paper is to examine the basic dynamics of the Turkish foreign policy in light of the characteristics of the political regime. In this context, the concepts of republic and of democracy are considered as two rival regimes. The primary nature of “security” on foreign policy and the effective position of the Turkish Armed Forces relating to the decision-making progress of foreign policy are regarded as the result of the structure of the republican politics. The permanency of the indicated policies is also one of the implied consequences of the choice of the republican regime. It is seen that the changing nature of foreign policies, in particular in the 1990's, that have been applied from the establishment of the Turkish State to today is the result of the transformation of political structure from the republic to the democracy.

Keywords: Republican regime, democratic regime, Turkish Armed Forces,

* Dr., Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi - İstanbul.

** Arş.Gör., Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilimdalı -Ankara

1. GİRİŞ

Uluslararası İlişkiler disiplininin bir alt dalı olarak kabul edilen dış politika analizi, dış politikanın kaynakları ile dış politikanın tasarlandığı-kararlaştırıldığı ve uygulandığı süreçleri açıklama girişimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış bir çözümlenme düzeyidir. Bununla birlikte, devletler için oldukça az sayıda ve değişmez davranış kalıplarının söz konusu olduğu ve bu nedenle devletlerin aynı koşullar altında (hemen hemen) aynı biçimde davranacakları yönündeki realist yaklaşımın etkisiyle, dış politika analizlerinde, dış politikayı belirleyen bir etken olarak *içsel unsurlar*, uzun süre ihmal edilmiştir. İhmalin sebeplerinden bir diğerinin de, içsel unsurlar ile dış politikanın birbirinden izole edilmiş kabul etmenin analizlerde sağladığı kolaylık olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, günümüzde, devletlerin dış politikalarının bu tür genellemelerle açıklanmasının eksik değerlendirmelere yol açacağı, artık yaygın şekilde kabul edilmektedir. O halde, herhangi devletin dış politikasını çözümlenme girişimlerinde, söz konusu devletin tarihsel birikimi, siyasal sistemi, ve hatta karar alıcılarının kişisel özellikleri olarak sınıflandırılabilen içsel unsurlar, önemli etkenler olmaktadır.

Genel bir yaklaşımla ortaya konan sorunsalın, Türkiye açısından bir okunumunu yapmak gerektiğinde; Türk dış politikasının belirlenmesine ilişkin girişimlerin, daha çok, ülkenin stratejik ve jeopolitik önemi odağında yoğunlaştığı söylenebilmektedir. Dahası, ağırlıklı olarak tarihsel açıklamalar ve analizlere dayandırılan bu çalışmalarda, dış politikanın belirlenme sürecinde hangi unsurların etkili olduğu konusu çok fazla ilgi uyandırmamıştır. Son on yılda bu tür analizlerde artış gözlenirse de, içsel unsurların çoğunlukla göz ardı edildiği kolayca fark edilmektedir. Özellikle de Soğuk Savaş sonrası Türk dış politikası analizlerinde, Türkiye'nin farklı dış politika davranış kalıplarına yönelmesi, ağırlıklı olarak *-iki kutuplu-* uluslararası sistemin kökten değişiminin bir sonucu olarak ele alınmaktadır. Kuşkusuz uluslararası sistemdeki herhangi bir değişikliğin, sistemin temel aktörleri olan devletlerin dış politikalarında da bir dizi değişikliğe yol açması kaçınılmazdır. Ancak, içeriden bir bakışla analiz yapıldığında, dış politika davranış kalıplarını etkileyen farklı unsurların da varlığı gözlemlenebilecektir. Bu bağlamda, belirtilen unsurlardan yalnızca biri, fakat belki de en önemlisi, ülkenin siyasal rejimi ve bu siyasal rejimde meydana gelen (büyük-küçük) değişimlerdir.

Bu çalışmada, anılan gerekçelerle, devletlerin dış politikalarını belirleyen dinamikler olarak içsel unsurların varlığı kabul edildikten sonra, her devletin dış politikasının aynı zamanda kendine özgü siyasal sisteminin bir parçası ve ürünü olduğu, bu siyasal sisteminin özel koşullarını yansıttığı görüşünden yola çıkılmış ve dış politikanın belirleyici bir dinamiği olarak, Türkiye'nin "cumhuriyet" rejiminin etkileri incelenmeye çalışılmıştır. Benimsenen amaç doğrultusunda ele alınan

cumhuriyet ve demokrasi kavramları, iki farklı, dahası birbirine rakip iki yönetsel anlayışın temsilcileridirler.¹ Bu yaklaşım çerçevesinde Türkiye'nin güvenlik unsuru öncelikli dış politikası ve bu yöndeki karar alma süreçlerinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin etkin konumu, cumhuriyetçi yönetsel anlayışın etkisi diye görülmekte ve devamında da 1980'li, özellikle de 1990'lı yıllardan sonra anılan çizgideki kırılmalar, cumhuriyetçi yönetsel karakterin zayıflaması ve yerinin demokratik yönetsel karakter tarafından ikame edilmesi çabaları olarak değerlendirilmektedir.

2. Türkiye'deki Rejimin Temel Karakteristiği ve Dış Politikaya Etkileri

Modern devlet anlayışı çerçevesinde, herhangi devlet aygıtına egemen olan siyasal rejimin ne olduğunu belirlemek gerektiğinde, bakılması gereken ilk belge, kuşkusuz anayasal metinlerdir. Bu bağlamda Türkiye Devleti'nin yürürlükteki anayasasının birinci maddesinden, Türkiye'nin rejiminin "cumhuriyet" olduğu anlaşılmaktadır. Yani Türkiye'de, cumhuriyetçi bir yönetsel yapı oluşturulmuştur.

Yönetim olgusuna ilişkin bir kavram olarak "cumhuriyet" in en belirgin özelliği ise; bireylerin kişisel çıkarlarına öncelik ya da ağırlık vermelerini olumsuzlayıp, bunun yerine toplumsal birlikteliğin devamı adına bir "ortak yarar" tasarımına yönelmesi ve yurttaşlarının da belirlenen tasarım doğrultusunda davranmalarını sağlamaya yönelik uğraşlar vermesi olmaktadır. Bu amaçla, ortalama bir cumhuriyet; varlığını devam ettirebilmek adına, yurttaşlarından, sürekli olarak "erdem" temelli bir tutum içinde olmalarını, yani kişisel çıkarlarını ikinci plana itmelerini ve bunun yerine ortak çıkarlara yönelmelerini talep eder. Diğer taraftan cumhuriyet kuramında, cumhuriyetçi bir yönetsel yapıyı oluşturmak noktasında, yalnızca yurttaşların erdemli olmaları yeterli görülmemekte, aynı zamanda cumhuriyetçi yönetsel yapının bizatihi kendisinin de erdemli olması gereğine işaret edilmektedir. Daha da önemlisi, cumhuriyetçi yönetimin, bir yolunu bulup varolmayı başarması durumunda bile, devlet ve toplum, birbirlerine bağlı oldukları için, ikisinden birinin sahip olduğu erdemi yitirmeye başlaması durumunda, hızlı bir şekilde birbirlerini

¹ Cumhuriyet ve demokrasinin; yalnızca bir yönetim biçimini mi, yoksa aynı zamanda bir devlet biçimini de mi ifade edip etmediği, siyaset bilimi yazınında halen tartışmalı bir alanı oluşturmaktadır. Her iki yaklaşımı destekleyecek yargılara ulaşmak olası olsa da, bu çalışmada, her iki kavramın yalnızca birer yönetim biçimini ifade ettikleri kabul edilmektedir. Dolayısıyla, cumhuriyet ve demokrasi, bu çalışmada, yönetim biçimine ya da rejime ilişkin kavramlardır. Üstelik, kanıksandığı gibi birbiriyle uyumlu veya uyumlu olması beklenen değil; birbirleriyle rekabet halinde olan, birinin zayıflamasıyla diğerrinin var olabildiği yönetsel karakterlerin ifadeleri olarak. Ayırım için bkz. Okutan, (2004: s. 129-149).

yoğlaştırarakları öngörölmektedir. Bütün bunlar göz önüne alındığında, aslında bir cumhuriyet “kurma”nın oldukça sorunlu bir girişim olduğu söylenebilir. Ancak yine de, sorun, tümüyle çözümsüz değildir. Cumhuriyetçi yönetsel modelin, belirtilen sorunlar karşısında, özellikle uygulamada geliştirmiş olduğu yöntem, aynı zamanda çözümlenmemizde bize yardımcı olacak en önemli veriyi oluşturmaktadır: Bu, ağırlıklı olarak cumhuriyetçi yönetsel yapı tarafından belirlenen ve toplumsal olanı önceleyen “ortak yarar” tasarımının gerekleri için uğraş verme noktasında isteksiz davranan yurttaşlara, sürekli olarak pusuda bekleyen ve yönetimlerinin yoğlaşmasını² kollayan “düşman”ların varlığının hatırlatılmasından başka bir şey değildir. Bu yaklaşım, cumhuriyetçi yönetsel yapıyı kurma iradesiyle ortaya çıkanlara sağladığı hareket yeteneğiyle de özel bir önem kazanır: Zira bu sayede, “pusuda bekleyen düşmanlar” tasarımına kilitlenen yurttaşların, içeriği önceden belirlenmiş olan “ortak yarar” etrafında birleşmeleri sağlanmakta ve devamında da olağüstü bir dönem içinde oldukları algılamasıyla davranan yurttaşların, cumhuriyetçi yönetsel yapının da erdemli bir tutum içinde olması gerektiği yönündeki beklentileri ertelenmektedir (Vazquez, 2000: 2; Williams, 1991: 563-568). Etkinliği, oluşturulan yönetsel yapının içinde var olan ve birbirleriyle çelişen güçler, çıkarlar ve isteklerle karşılaşılması durumunda, istikrarın sağlanması adına çelişkileri uzlaştırıp bir “denge” oluşturmasındaki başarısıyla ölçülen cumhuriyetçi karakterin (Coats, 1994: 52-53), bunu sağlayabilmesi için gerek duyduğu ortamın, “düşman” tasarımıyla ne ölçüde yaratıldığı ve daha da önemlisi bu çözümlenmenin ne kadar kestirme ve engelsiz bir yol olduğu ortadadır.

Ancak, cumhuriyetçi yönetsel yapılarda dış düşmanlar yaratımının nedenleri ve boyutları, belirtilenlerle sınırlı değildir. Bu noktadaki en büyük kurgu, ulus-devlet ve cumhuriyetçi yönetsel form arasındaki eşsiz ilişkinin şekillendiği Fransız Devrimi’nin en ünlü kuramcısı Rousseau tarafından gerçekleştirilmiştir.³ Arendt de, “uluslararasılık” kavramından yola çıkarak Rousseau’yu, ünlü “genel irade” söylemi çerçevesinde değerlendirirken, düşünürün, “ulus bir bütündür ve bölünemez” görüşünden hareket ederek, ulusal birliğin kendini yalnızca dış ilişkilerde ortaya koyduğu tespitinde bulunur. Devamında ise, ulusun bütünlüğünü sağlayacak ve ulusu birleştirecek şey olarak da Rousseau’nun, son tahlilde “dış düşman”ı gördüğünü belirtir (Kahraman, 2002: 63).⁴ Bu belirleme, bu çalışma açısından

² Cumhuriyetçi söylemde yoğlaşma, yurttaşların erdemli davranmaktan uzaklaşmaları, yani ağırlıklı olarak yurttaşların ortak yararı amaçlamaktan vazgeçip kişisel çıkarları peşinde koşmaları ile gerçekleşmektedir.

³ Burada tarihsel bir birliktelik değil; Rousseau’nun özellikle Toplum Sözleşmesi eseriyle Fransız Devrimi’ne etkisi ima edilmektedir. Rousseau’nun devrime etkileri için bkz.: Brugger, (1999: 49-78).

⁴ Arendt, değerlendirmesinin devamında, düşman yaratma tasarımının sadece “dış düşmanlar”a dayanmadığı, tasarımın bir de içe dönük, yani “iç düşmanlar”a yönelik yanının olduğunu da şu ifadelerle ortaya koyar: “Rousseau’nun kurgulamasına göre, bir ulusun ‘tek bir insanmış gibi’ ayağa kalkması için mutlaka sınırlarını tehdit eden bir dış düşman gerekmez; her yurttaş kendi içinde ortak

özellikle önemlidir; zira, Türkiye’de cumhuriyet rejimi, büyük ölçüde Rousseau’nun örgüsü üzerinde şekillen(diril)miştir (Kahraman, 2002: 55-82; Akal, 2002: 105-119).

Ortaya konan cumhuriyetçi kurgunun egemen olduğu yönetsel anlayışın içinde (özellikle de) “dış düşmanlar”ın varlığı (çünkü düşman esaslı kurgunun -özellikle Rousseau açısından- “iç düşman” boyutu da vardır), kuşkusuz siyasal sistemin uluslararası ortamdaki davranış kalıplarını belirleyen dış politika süreçlerinde de etkisini göstermekte ve “güvenlik öncelikli” bir dış politika stratejisi, neredeyse bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü düşmanların varlığı bir “güvenlik” sorununu beraberinde getirmektedir. O kadar ki, cumhuriyet olgusunun ulus-devletlerle oluşturmuş olduğu birliktelik bağlamında, ulus-devletlerden oluşan uluslararası ortamda, sorunun tam karşılığı, “ulusal güvenlik” kavramına indirgenmektedir. İşte bu yaklaşım içinde, Türkiye’nin, özellikle de kuruluş aşamasında belirlenen güvenlik öncelikli dış politikası, diğer etkenlerin yanında rejimin niteliğiyle de açıklanabilmektedir.⁵ Aslında daha da ileriye gidip, dış politikanın belirtilen çizgide oluşturulmasına etki edecek diğer unsurlar olmasaydı bile, sırf rejimin cumhuriyet olarak belirlenmesinden ötürü, böyle bir dış politika stratejisinin zorunlu olarak oluşturulacağını, özellikle Türkiye Cumhuriyeti deneyimi açısından ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Çünkü, oluşturulan bir “devlet”e ulus yaratma çabalarının bir imparatorluk mirası üzerinde şekilleniyor olması, böyle bir durumu gerekli kılmaktadır: Özellikle Fransız Devrimi’nden sonra bir ulus yaratma sürecinin etkin bir parçasına dönüşen cumhuriyetçi rejimler oluşturma girişimleri, bu anlamda belki de en zorlu sınavını, Türkiye örneğinde vermek durumunda kalmıştır. Bir imparatorluğun çok uluslu toplumsal yapısından “ortak değerler” üretmek ve belirlenen ortak değerler adına yurttaşlardan bir ölçüde “fedakarlık” demek olan, sürekli olarak “*erdem-toplumcu özveri-*” esaslı bir tutum içinde olmalarını talep etmek, yukarıda da belirtildiği gibi kolay gerçekleşebilir bir durum değildir.⁶

Güvenlik öncelikli dış politika stratejisinin kuruluşla sınırlı kalmayarak yakın zamanlara değin etkisini sürdürmesi, yani bir ölçüde süreklilik kazanması da yine cumhuriyetçi yönetsel karakterin özelliğiyle açıklanabilmektedir: Zira cumhuriyetçi

düşmanı ve mevcudiyeti ortak düşman tarafından sağlanan genel istemi (genel iradeyi) taşıdığıça ulusun birliği (oneness) güvence altına alınacaktır. Ortak düşman, tekil çıkar veya her kişinin tekil istemidir.” Kahraman, (2002: 64).

⁵ Türk dış politikasında “güvenlik” unsurunun ağır bastığı, fakat bu durumun Türkiye’nin coğrafi konumundan kaynaklandığı için bkz Aydın, (1999: 156-157). Ayrıca, özellikle Soğuk Savaş dönemi boyunca izlenen dış politikanın “güvenlik” ağırlıklı olduğu için de bkz. Davutoğlu, (2003: 73).

⁶ Cumhuriyetçiliğin ulus-devlet formatıyla kurduğu birliktelik bağlamında, cumhuriyet olgusunun halkın hükümetini halk için ve halk tarafından kurma yolundan çok bir ulusçuluk biçimi, bir ulusal bütünleşme gücü olduğu için bkz. Touraine, (2000: 309-315). Bu bağlamda Türkiye örneğinde de cumhuriyetin belirleyici olduğu için bkz. Ürer, (2001: 74). Özellikle İmparatorluk mirası üzerinde “ortak yarar” tasarımının Türkiye bağlamındaki güçlükleri için bkz. Kodaman, (2003: 41).

siyasal yapıların belirgin bir başka özelliği, yürürlükteki herhangi bir politikanın artık “ortak yarar”a hizmet etmediğinin anlaşılması durumunda, kendini hemen değiştirip yeniden düzenleyerek yeni duruma uyarlayabilme yetenekleridir (Coats, 1994: 16). Ancak aynı zamanda, belirtilen cumhuriyetçi karakterin, bir kez yitirildikten sonra, tekrar ihtiyaç duyulduğu (bunalım) dönemlerinde hemen harekete geçirilebilen bir niteliğe sahip olmaması, özellikle uygulamada, birtakım politikaları (süreklilik kazanacak düzeyde) dayatabilmektedir. Çünkü bu noktada, cumhuriyetçi karakterin zayıflamasının ya da tümden yitirilmesinin gerçek anlamı, büyük ölçüde yerini demokratik karaktere bırakması demektir.⁷ Zaten her iki yönetsel karakter arasındaki karşıtlık, büyük ölçüde burada şekillenmektedir.⁸

“Rejim” olarak adlandırılan siyasal nitelikli organizasyonların insan temelli oldukları dikkate alındığında, “değişim”in ne kadar (uzun) zaman gerektireceği ortadadır. Diğer taraftan, cumhuriyetçi organizasyonların sürekli istikrar içinde olmaları, yurttaşların bir süre sonra, sürekli olarak “erdemli” tutum içinde olmalarını anlamsızlaştırabilmektedir. Ve bu noktadan sonra da yerini tedrici bir şekilde demokratik karaktere bırakabilmektedir. Siyasal yapının devamı noktasında kendilerini sorumlu sayan kamu otoritelerini tam bir çıkmaza sürükleyen nokta da burasıdır. Çünkü, eğer bu eğilime göz yumulur ve bir süre sonra cumhuriyetçi karaktere gerçekten ihtiyaç duyulacağı bir bunalımla karşılaşırsa, bireysel çıkarlarını maksimize etmeye odaklanmış bireylerden oluşacak olan “yeni” (demokratik karakterli) toplumdan, cumhuriyetçi bir tutum talep etmek ya da talep edilmesi durumunda gerekli yanıtın alınması olasılığı pek yüksek gözükmemektedir. O halde, cumhuriyetçi karakter sürekli uyanık tutulmalıdır! Cumhuriyetçi gelenek içinde, bunu sağlamanın en kestirme yolu ise, yukarıda ifade edildiği gibi, sürekli düşmanların varlığına bağlanmıştır. Bu noktada cumhuriyetçi bir gözle bakıldığında, Türkiye’nin güvenlik öncelikli dış politikasının süreklilik kazanması, aslında kamu

⁷ Kuşkusuz cumhuriyetçi değerlerin yitildiği her yerde, boşluk her zaman demokratik değerlerle doldurulmamaktadır. Ancak çalışma, halen insanlığın önünde bulunan en olumlu rejimler olan cumhuriyet ve demokrasi bağlamında ve en iyimser tahminle durumun bu olması haline ilişkindir. Bu noktada cumhuriyetçi yönetsel karakterin yerini demokratik karaktere bırakmasının anlamı da; artık toplumsal yaşamda ortak yararın öncelikli olmadığı, bireysel çıkarları gerçekleştirmenin daha akılcı sayıldığı bir anlayışın önce bireylere ve buna bağlı olarak da topluma egemen olmaya başlamasıdır. Demokratik yönetsel anlayışın temel karakteristiği de bu yödedir (Coats, 1994: 16).

⁸ Bu bağlamda kamusal alana, dolayısıyla da “ortak yarar”a vurgu yapan ve bu yüzden de daha “toplumcu” bir görünüm sergileyen cumhuriyetçi karakterin alternatifi olarak demokratik yönetsel karakter, daha ılımlı, siyasal niteliği olmayan uğraşlar edinmeyi, dolayısıyla da kamusal olana odaklanmayı anlamsız bulan, bunu anlamsız bulduğu için de kısmen kişisel çıkar odaklı bir yönetsel karakteri ifade etmektedir (Coats, 1994: 16). Ayrıca belirtmek gerekir ki, cumhuriyetçi siyasal yapı, bireylerin ve grupların meşru çıkarları ve tercihlerinin olabileceğini, daha doğrusu olduğunu inkar etmez. Ancak bu tercihleri “veri” olarak ve siyasal yönetimin dış etkilere bağlı belirlenmesi (exogenous) olarak ele almaz. Tam tersine, siyasal tercihleri, kamu yararını gerçekleştirme yönelen ve tamamen tutarsız olabilen siyasal yöntemlerle dönüştürmeye çalışır (Marmol, 2002: 1).

otoritelerinin uluslaşma sürecini, henüz tamamlanmamış bir girişim olarak algıladıklarının da bir göstergesi olmaktadır.

Bu çerçevede ve özellikle kuramsal bağlamda, ideal bir cumhuriyetçi siyasal yapının, düşmanlarla çevrelenmiş bir uluslararası yapıyı gerekli gördüğünü söylemek mümkündür. Böyle bir kuramsal çerçeveye dayandırılan bir rejimin de, nesnel gerçeklikte bir takım düşmanlar bulmak, yoksa da oluşturmak zorunda kalması şaşırtıcı değildir. Bu bağlamda, rejimin şekillendirdiği Türk dış politikasının sınırları çizilirken karşılaşılan güvenlik öncelikli yaklaşım, aslında izlenecek dış politikayı belirleyen aklın nereye odaklandığı ve önceliği nereye verdiğiyle de yakından ilgilidir.

Belirtilenlerin ışığında, Türkiye'nin dış politikasına yönelik, eleştiri yüklü ve aslında son derece basmakalıp bir sorunun yanıtını, hiç olmazsa kuramsal düzeyde vermek mümkündür: Bu bağlamda, dünyada bütün komşularıyla kavgalı (!) olan Türkiye'den başka bir devletin var olup olmadığı sıkça sorulan bir sorudur. Yanıtı ise, dünyada, Türkiye'den başka, bir imparatorluğun zorunlu mirası üzerinde, ulus-devlet inşa etmek durumunda kalan başka bir ulusun var olup olmadığı ile yakından ilgilidir.⁹

Cumhuriyetçi yönetsel anlayışın, dış politikaya yönelik bir diğer etkisi, dış politikanın oluşturulduğu karar alma süreçlerinde kendini göstermektedir. Bu, sürekli silah altında tutulan yurttaşların ya da kurumsallaşmış adıyla ordunun, karar alma süreçlerindeki etkinliğine ilişkin bir durumdur. Yani, ifadenin Türkiye bağlamındaki açılımıyla, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, Türk dış politikasının oluşum süreçlerindeki etkinliği, aslında cumhuriyetçi bir sonuçtur. Ve bu ilişki de, cumhuriyet kuramının verileriyle çözümlenebilmektedir.

Çünkü, cumhuriyetçi gelenek içinde, sürekli silah altında bulundurulmuş yurttaşlar ile cumhuriyetçi yönetsel yapının devamı arasında sıkı bir bağ oluşturulmuştur. Cumhuriyetçi geleneğin merkez temalarından birini oluşturan bu eğilim, ilk olarak, cumhuriyet kuramının izlerinin belirlediği kişi olan Aristoteles'te başlamış ve Machiavelli'de doruğa ulaşmıştır. Cumhuriyetçi geleneğin içinde ünlü kuramcılarının katkılarıyla oluşturulan birey-toplum-silahlı güçler bağlantısı, tarihsel süreçte, cumhuriyetçi yönetimlerin, sürekli olarak silah altında tutulan güçlerin oluşturmuş olduğu bir koruma mekanizması ile donatılmalarına neden olmuştur. (Shalhope, 1986: 127-128; Debray, 1997: 20-24; Coats, 1994: 18-19). Klasik cumhuriyetçi

⁹ Soru-yanıt biçiminde oluşturulan açıklamayla cumhuriyetin, ulus-devlet kurma yolundaki işlevselliği vurgulanmaktadır. Bu yönde bkz. Sander, (1982: 108). Ayrıca belirtmek gerekir ki, bu çalışmada, Türkiye'nin izlediği dış politikanın bir eleştirisi ya da savunusu yapılmamaktadır. İzlenen politikaların doğru ya da yanlış olup olmadıklarını belirlemek gibi bir amaç, özellikle benimsenmemiştir. Yalnızca, izlenen dış politikanın, deyim yerindeyse, cumhuriyetçi bir okunumu yapılmaya çalışılmaktadır.

çizgiye eleştirel tavrıyla bilinen Montesquieu'nun, bu geleneksel cumhuriyetçi çizginin artık Avrupa'dan sonsuza dek silindiğini ve (Avrupa'da) bir daha asla yer edinmeyeceğini ifade ederken, onun askeri karakterine de işaret etmesi oldukça anlamlıdır. Daha da önemlisi, bu askeri niteliğin, öngörüsünün temel nedenlerinden birini oluşturmuş olmasıdır.¹⁰

Cumhuriyetçi gelenek içinde *birey*, *toplum* ve *silahlı güçler* arasında kurulan ilişki, Türkiye'deki cumhuriyet rejiminin kurucu kadrolarınca da benimsenmiştir. Zira kurucu kadro için ordu, devletin kuruluşunu sağlayan ve daha da önemlisi, varlığını devam ettirebilmesi için gerekliliği tartışmasız kabul edilen bir olgudur. O kadar ki, bu anlayışa göre, bir ulusun, uluslararası ortamdaki saygıdeğer konumunu sürdürebilmesi için gerek duyacağı (kuşkusuz ulus iradesinin dışında) tek araç, "ordu"dur.¹¹ Dahası o, uluslararası ortamda ulusların sınıflanması gerektiğinde derecelerini belirleyen biricik unsurdur. Ancak kurucu kadro, bu gerçeğin (!) kendilerince biliniyor olmasını yeterli bulmamış ve bunun tüm yurttaşlar tarafından da bilinmesini gerekli görmüşlerdir. Bu noktada da kurucu kadro, deyim yerindeyse son derece kuramsal davranmış ve duyuruyu cumhuriyetçi bir yöntemle gerçekleştirmiştir. Bu amaçla İsmet Paşa (İNÖNÜ), dönemin ilköğretim kitabı olan Yurttaşlık Bilgisi'ne bizzat şu eklemeyi yapmıştır (Afet, 1931: 186):

*"İlk günlerinden beri, yeryüzünde, milletler her şeyden ve her meziyetten evel şu suretle iki sınıfa ayrılmışlardır: Canlarını ortaya koyarak istiklallerini silahla müdafa kabiliyetinde olan milletler, birinci sınıf milletler, ve siyasi mevcudiyetleri için canlarını tehlikeye atmak kabiliyetinde olmayan milletler, madun milletler sayılmışlardır. Bir millet birinci derece milletler sırasına her şeyden evel askerlerle ve askerliği ile dahil olur."*¹²

¹⁰ Bu noktada Montesquieu, yeni temsil eden "ticari" nitelikli cumhuriyetçi anlayışın temsilcisidir (Brugger, 1999: 57). Montesquieu'nun klasik cumhuriyetçiliğe ilişkin öngörülerini için de bkz. Shaklar, (1990: 261) ve Coats, (1994: 26).

¹¹ "Türkiye Cumhuriyeti yalnız iki şeye güvenir. Biri millet kararı, diğeri en acı ve zor şartlar içinde dünyanın takdirlerini hakkı ile kazanmaya layık olan ordumuzun kahramanlığı; bu iki şeye güvenir." Atatürk'e ait söylem için bkz. (Genelkurmay Başkanlığı [GB], 1984: 45). Cumhuriyetin kurucu kadrolarının, yeni oluşturmuş oldukları yönetsel yapının içine oturttukları ordunun merkez konumunu ve orduya yükledikleri fonksiyonu görebilmek için bkz. Afet, (1931: 176-185). (Yapıt, yazım aşamasından itibaren Atatürk'ün gözetimi altında olmuş ve bir tezkere ile de ders kitabı olarak okutulmasını sağlamıştır.)

¹² Bu belirlemenin bir ders kitabında yer alıyor olmasının cumhuriyet kuramı açısından özel bir önemi vardır. Çünkü cumhuriyetçi bir yapıda eğitim, özellikle de ilköğretim özel bir öneme sahiptir. Zira cumhuriyetçi karakterin gerekli gördüğü "erdem" esaslı tutum burada öğretilcek ve topluma buradan yayılacaktır. Bu yüzden de, her cumhuriyette ilköğretim zorunlu tutulur ve laik niteliği de özenle korunur (Deloye, 1998: 96-97).

Dolayısıyla kuruluşundan beri böylesine özel bir konuma sahip olan bir kurumun, dış politika gibi, bir ulusun uluslararası ortamdaki konumunu belirlemede son derece önemli etkisi olan bir alanda, karar alma süreçlerinin dışında tutulmasının güçlüğü ortadadır. Hele de bu politikalar, ulusal güvenlik gibi, hemen her tür siyasal yapılanmalarda “ordu”ların aktif katılımını öngören bir bağlamda oluşturuluyorsa.

Buraya kadar ortaya konulduğu gibi, Türkiye’deki rejimin dış politika oluşumundaki yönlendirici etkisi, ilişkinin sadece bir boyutunu oluşturmaktadır. Yani, karar alma süreçlerinin devindiği ortama, benimsenen rejimin karakteristik özelliklerinin yansımaları söz konusu olmuştur. Daha açık bir ifadeyle, cumhuriyet rejiminin şekillendirdiği bürokratik ortamda üretilen dış politikaya cumhuriyetçi ilkeler ya da değerlerin yüklenmesiyle karşılaşılan sonuçlar ortaya konmuştur. İlişkinin ikinci boyutunda ise, benimsenen rejimin ihtiyaçları karşısında, dış politikada takınılması bir ölçüde zorunluluk olarak algılanan tutumlar vardır.

Bu bağlamda, Türkiye Devleti’nin özellikle kuruluş aşamasında benimsemiş olduğu “statükocu” ve “baticı” dış politika eğilimi; rejimin dış politika üzerindeki etkisinin ikinci boyutunu oluşturmuştur. Zira, bir devletin uluslararası sistemdeki mevcut güç dengesinin sürmesini istemesi ve bu istemini aynı amaca yönelik çabalarla desteklemesi anlamına gelen statükoculuğun, Türk dış politikasına yansımaları, mevcut sınırları muhafaza etmek, onları değiştirmek istememek, bunun bir sonucu olarak da irredentizm politikası izlenmemek ve mevcut dengeleri sürdürmek şeklinde tezahür etmiştir (Oran, 2001: 46-49). Bütün bu politikaların, aslında yeni siyasal rejimin gerekli kıldığı modernleşme sürecinin gerçekleştirilmesi gereğinin dayattığı zorunluluklar olduğu açıktır. Çünkü, bir modernleşme aracına dönüştürülen ve bu bağlamda büyük ölçüde de batılılaşmayla özdeşleştirilen yeni cumhuriyet rejiminin, oldukça yabancı olduğu bir toplumsal yapıya uyum sağlayabilmesi için, zamana ihtiyacı olduğu düşünülmüştür (Gönlübol, 1993: 34).

3. Türk Dış Politikası Çizgisinde Kırılmalar: 1990’lı Yıllar

Türk dış politikasını genel olarak değerlendirmek gerektiğinde denilebilir ki, büyük ölçüde Atatürk tarafından şekillendirilen politikalar, zaman içinde uluslararası koşullar doğrultusunda gelişme göstermiş fakat temel ilkelerinden sapmamıştır. Yani, Türk dış politikasının sürekli olarak iki temel yönelimi olan, baticılık ve statükoculuk korunmuştur. Aslında, dış politika eğilimleri birbirlerinden çok farklı gibi görünse de, günümüze dek gelen bütün hükümetler, Türk dış politikasının yöneliminde radikal bir değişiklik yaratmamış, sadece bazı üslup farklılıkları göstermişlerdir (Çalış, 2001: 9).

Literatür düzeyindeki genel eğilim belirtilen bulguları doğrulasa da, son zamanlarda, özellikle Soğuk Savaş dönemi başlangıç alınarak yapılan değerlendirmelerde, Türk dış politikasında bir takım değişimlerin yaşanıyor olduğu da ileri sürülmekte ve bu durum, öğretilerde, bir tartışma aralığı yaratabilmektedir.¹³ Bu noktada yapılan en kesin belirleme ise, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'nin bazı *cumhuriyetçi dış politika ilkelerini* değiştirmiş olduğudur (Sayarı, 2000: 169). İlk bakışta, son derece dinamik bir yapısı olduğu bilinen uluslararası ortamda, bir değişimin yaşanıyor olmasına ilişkin herhangi bir belirleme çok ilginç gözükmez. Ancak burada, Sayarı'ya atfen ortaya konan belirlemede altı çizilecek olan husus, bir değişimin yaşanıyor olmasından çok, değişimin cumhuriyetçi dış politika ilkeleri olduğuna ilişkin gözlemi olmaktadır.

Türkiye'nin cumhuriyetçi dış politika ilkelerinde bir değişim kaçınılmaz görünmektedir. Çünkü, "toplumsal olan"da yaşanan evrensel ölçekteki bir dizi değişim, günümüz cumhuriyetçi yönetsel yapılarının neredeyse tümünü zorlamakta ve Türkiye de bu değişimden payına düşeni almaktadır.¹⁴ Bu noktada cumhuriyetçi yönetsel yapıların bir bunalımla karşı karşıya oldukları, sıklıkla dile getirilen bir durumdur.

¹³ İlgili literatürde Soğuk Savaş sonrasında Türk dış politikasının değişiyor olduğu ya da değiştiği, üzerinde en fazla tartışılan konulardan birisi olmuştur. Türkiye'nin statükocu dış politikasını terk ettiği savları, özellikle, dış politikada çok yönlülüğü hayata geçirmesi ve çok daha aktif bir dış politika izlemesinden yola çıkılarak ileri sürülmüştür. Ancak, Türk dış politikasında gözlemlenen bu yeni yönelimin, statükocu ve batıcı geleneksel dış politika çizgisinden radikal bir sapma olarak yorumlanamayacağı, sadece Soğuk Savaş sonrası uluslararası koşulların gerektirdiği bir durum olarak değerlendirilmesi gerektiği yaygın olarak kabul edilmektedir. Bu yönde görüşler için bkz. Kut, (2000: 55-56); Oran, (1996: 353-355); Çalış, (2001: 7-33).

¹⁴ Nesnel gerçeklikte cumhuriyetçi yönetsel yapıları zorlayan bir değişimin yaşandığı, cumhuriyetçi yazarlar tarafından da kabul edilmektedir. Ancak bu noktada cumhuriyetçi söyleme ilişkin olarak, Montesquieu'nun kendi zamanında yaptığına benzer bir belirlemeyi yapmak (bir ölçüde tekrar etmek) gerekmektedir: Montesquieu'nun, cumhuriyetlerin Avrupa'dan ebediyen silinip gittikleri ve bir daha kendilerine asla yer bulamayacaklarını söylerken, dönemine değin gelen ve klasik olarak nitelenen cumhuriyetçi anlayışın tükendiğine işaret etmekteydi. Çünkü O, ticaret olgusunun yayılmasıyla, toplumsal ilişkilerin de değişime uğradığını ve bu bağlamda klasik cumhuriyetçi erdemini yitirildiğini tespit etmişti. Artık, "erdem" temelli oluşturulan bir siyasal yapı olan cumhuriyet için yeni bir "erdem" içeriği oluşturulmalıydı. Yoksa Montesquieu, cumhuriyetçiliğin sonunu ilan etmemişti. Zaten bu yaklaşımıyla O, "ticari cumhuriyetçilik" olarak ortaya konan yeni içeriğin babası sayılmıştır (Brugger, 1999: 57). Aynı şekilde bu günkü değişimde de "yeni cumhuriyetçilik-neo republicanism" olarak anılan ve Anglo-sakson akademik ortamdan çıkan akım da, yeniyi yakalayıp cumhuriyetçiliği bu bağlamda yeniden oluşturmak ve sürdürmek iddiasındadır (Pinto, 2000: 1-26). Sorunun sadece Türkiye'ye özgü bir durum olmadığını en güzel kanıtı, Fransa bağlamında yapılan cumhuriyet'in bunalımına ilişkin bir çalışmadan kolaylıkla anlaşılabilir. Türkiye'de de izdüşümlerine kolayca rastlanabilecek değerlendirmeler için bkz.: Debray, (1997: 16-27).

Cumhuriyetçi siyasal yapıların içinde buldukları bunalım, büyük ölçüde, ulus-devlet formatıyla sergiledikleri uyumdan kaynaklanmaktadır. Zira, daha önce de belirtildiği gibi; cumhuriyetler, özellikle Fransız Devrimi ile birlikte, büyük ölçüde ulus-devlet şeklinin yönetsel formuna dönüşmüşlerdi. Ancak, uluslararası ortamda yaşanan değişimler sonucu, bu birliktelik sorgulanmaya başlanmıştır. Özellikle Rousseau'nun "genel irade" söylemiyle biçimlenen bir "egemenlik" anlayışına dayanan ilişki; egemenliğin, uluslar üstü oluşumlara aktarılmaya çalışılmasıyla zorlanmaya başlamış ve ulus-devlet bunalımını gündeme getirmiştir. Bu yaklaşıma göre; temel bunalım, aslında ulus-devlet olgusuna ilişkindir. Fakat, cumhuriyetler de, bu devlet biçiminin yönetsel formlarını oluşturdukları için, değişimden etkilenmektedirler (Touraine, 2000: 315). Yani cumhuriyetçi yönetsel yapılar, deyim yerindeyse, süresi dolmadan kozası yırtılan tırtıl böceğine benzemişlerdir. Belirtilen değişimin, cumhuriyetçi bir anlayış içinde oluşturulan dış politikalar üzerinde de bir takım yansımalarının olacağını beklemek olası gözükse de, cumhuriyetçi dış politikadaki değişimleri kavramak adına, daha farklı nedenlerin daha ayrıntılı çözümlenmelerle ortaya konması gereği vardır.

Bu noktada da, aslında evrensel düzeyde yaşanan, fakat ağırlığını özellikle Batı dünyasında hissettiren bir değişim, çözümlememiz için veri sunabilmektedir. Buna göre; toplumsal yaşama egemen olmaya başlayan liberal karakterli anlayış, "*her şeyin siyasal olduğu*" uzun bir dönemi bitirmekte ve artık hemen hemen "*her şeyin ekonomik olduğu*" yeni bir ortam yaratmaktadır. Ve bu yeni ortamda da siyasal yönetimlerin yeni amaçlar edindiklerine tanık olunmaktadır. Uluslararası rekabet, ticari değişimlerin dengelenmesi, ulusal paranın değerinin korunması ve yeni teknolojiler geliştirme yeteneklerine sahip olabilmek, artık yeni yönetimlerin amacı olmuştur (Touraine, 1995: 367). Reel politiğin belirtilen değerler üzerine kurulduğu bir uluslararası ortamda, güvenlik öncelikli yaklaşımın tek başına ne kadar "güdük" kaldığı ya da kalacağı ise ortadadır. Kuşkusuz güvenlik, önemli ve hatta (özellikle de ulus-devletlerden oluşan bir uluslar-arası ortamda) öncelikli bir konudur. Ancak artık güvenlik de yalnızca "siyasal" olarak değerlendirilememektedir. Büyük ölçüde piyasa mekanizmasıyla şekillenen yeni uluslararası ortamda bağımsızlığın ve güvenliğin içeriği yeniden oluşturulmak durumundadır.¹⁵ Yeni içeriğin de yeni davranış kalıplarını beraberinde getirmesi kaçınılmaz, hatta gerekli bir durumdur.

Ayrıca, dış politikaların belirlendiği süreçlerin yaşandığı yer olan siyasal yapıların karar mekanizmalarının da değiştiği bu yeni durumda, özellikle "ortak yarar"ın

¹⁵ Bu uyarılma, aslında Atatürk'ün kurtuluş savaşının hemen sonrasında belirlediği ve Türk dış politikasının temel ilkelerinden birine dönüşen yaklaşımın da bir gereğidir. Çünkü Atatürk'e göre; "tam bağımsızlık demek, kuşkusuz siyasa, maliye, iktisat, adalet, askerlik, kültür... gibi her alanda tam bağımsızlık ve tam özgürlük demektir. Bu saydıklarının herhangi birinde bağımsızlıktan yoksunluk, ulusun ve ülkenin gerçek anlamıyla bütün bağımsızlığından yoksunluğu demektir (Atatürk, 1981: 458)".

tanımını yapacak olan mekanizma da değişmekte ve siyasal kurumların yanına, ekonomik ve kültürel kurumlar eklenmektedir (Beck, 1999: 209-210).¹⁶ İşte cumhuriyetçi dış politika dinamiklerinin değişim nedeni tam olarak burada yatmaktadır. Çünkü, cumhuriyetçi bir yönetsel anlayış, tamamen “ortak yarar” kavramı etrafında şekillenmekteydi. Ve bu kavramın da içeriği cumhuriyetçi yönetsel yapının siyasal sınıfı tarafından oluşturulmaktaydı. Değişim diye ortaya konan sürece değin, oluşturulan “ortak yarar” kavramına uygun davranmak yurttaşlar için adeta bir zorunluluktur. Çünkü “siyasal sınıf” tarafından çizgileri belirlenmiş olan “ortak yarar”dan ayrı düşmek, büyük ölçüde içinde bulunulan toplumsal yapıdan ayrı düşmek demektir. Kuşkusuz, toplumsal bir varlık olan insan için bu, kabullenilmesi güç bir sonuçtu.

Yaşanan değişim; yönetsel yapıları, bireyi her şeyin siyasal olarak algılandığı bir ortamın dışında değerlendirmek gereği ile karşı karşıya bırakmakta ve dahası bu ortamları yaratmaktadır. Yeni durum itibarıyla artık alternatiflerin söz konusu olabildiği bir toplumsal yapıda, cumhuriyetçi bir tutum talebinin karşılığının, eskisi gibi ol(a)mayacağı ortadadır. Üstelik yeni durumda, “ortak yarar”ın içeriğinin de eskisi gibi, yani “tümünden siyasal bir yaklaşımla” oluşturulma şansı da yüksek gözükmemektedir. Çünkü siyasal iktidar ile ekonomik iktidarların ayrıştığı ve ekonomik iktidarın da belli ölçülerde siyasal iktidardan bağımsız davranabildiği bir siyasal yapı içinde, “ortak yarar”ın içeriğinin yeniden belirlenmesi umulmaktadır. Bu bağlamda yeni tasarımın da eskisi gibi ol(a)mayacağı gayet açıktır. Çünkü yeni durumda, önceki tasarımla oluşturulan düşmanlarla ticaret yapmak ya da yapamamak, giderek ulusal güvenlik açısından daha belirleyici olabilmektedir.

Bütün bu değişimlerden Türkiye de payına düşeni almış¹⁷ ve dış politikasına da yansımıştır. Artık Türkiye’de de dış politika stratejileri, ulusal güvenlik çıkarlarının yanında, eskisine oranla çok daha fazla, dış ekonomik çıkarlar ekseninde değerlendirilmektedir.

Bu bağlamda özellikle 80’li yılların sonunda kendini daha çok hissettiren, dış politika belirleniminde güvenlik ekseninden ekonomik eksene kayışı (Eralp, 2002: 241-245), aslında temelleri 24 Ocak kararları ile atılan yeni anlayışın bir sonucu olarak görmek gerekir. Dahası, dış politikaya ekonomi gözlüğü ile bakmak olarak nitelenen bu yeni anlayış, Özal’ın kişisel tercihlerinin bir sonucu değildir (Gözen, 2000: 119; Cemal, 1989: 322). Anılan yapısal dönüşüm programıyla Türkiye, bu tarihten sonra yaşanan değişime açık hale ge(tiri)lmıştır. Yaşanan değişim süreciyle de, ulusal ölçekte cumhuriyetçi rejimin temel çizgilerinde çatlaklar oluşmuş ve

¹⁶ Küreselleşme olgusuyla birlikte anılan süreç Türkiye’de de belirlemiştir (Bulut, 2003: 162-163).

¹⁷ Sürecin Türkiye’ye yansımalarına ilişkin çözümleme için bkz. Akad, (2004: 23-50).

bunun dış politikaya yansımaları görülmüştür. Üstelik şimdilerde yaşananlardan hareketle, çatlakların daha da derinleşeceğini söylemek de olasıdır.

Cumhuriyetçi yapıları zorlayan değişimler bağlamında ortaya konan bulguların hemen hepsini, Türkiye'nin Kıbrıs'a ilişkin dış politikası çerçevesinde gözlemlemek mümkündür. Bu noktada, her şeyin siyasal ölçütlerle değerlendirildiği yapıya son verip, hemen hemen her şeyi ekonomik ölçütlerle yargılamaya başlayan ve aynı zamanda siyasal iktidarın yanına ekonomik iktidarı da koyan yeni değişim dalgasının; hem Türk Sanayici ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD)'ı karar üreten bir iktidar yapısı konumuna getirmiş olmasıyla, hem de özellikle dış politika noktasında klasik-geleneksel "devlet" söyleminden ayrı düşürmesiyle oldukça ilginç görünmektedir. İlk olarak, ulusal düzeydeki siyaset anlayışlarından kurulduğu tarihten itibaren etkilendiği bilinen dernek, artık uluslararası siyasetten de etkilenen bir yapıya dönüşmüştür. Ayrıca yeni dönemde, baskı grubu olmanın doğal sayılabilecek sonucuyla, dış politikanın belirlenmesinde de, eskisiyle kıyaslanmayacak ölçüde güçlenmiştir.¹⁸ Bütün bunlara rağmen yeni durumun en çarpıcı yanı; cumhuriyetçi dış politikanın klasik çizgisinin TÜSİAD'ı, deyim yerindeyse artık "rahatsız" ettiği'dir. Bu durumu, özellikle reel-politikte Avrupa Birliği üyeliğinin ön koşuluna dönüştüğü andan itibaren Kıbrıs'a ilişkin tutumunda göstermiştir. Zira dernek, çıkarları doğrultusunda, bazı kesimlerce "ödün vermek" olarak yorumlanabilen ve yeni olarak nitelenebilecek dış politika açıklamalarını denemeye yönelik çabaları desteklemekte ve bunları ülkenin gerçek çıkarı olarak sunmaktadır. Görüldüğü gibi yeni durumda, hem "ortak yarar"ın içeriği değişmiştir hem de "ortak yarar" artık sadece siyasal iktidar tarafından belirlen(e)memektedir.

Bütün bu açıklamalardan sonra, oluşan reel politik ortam içinde, dış politika stratejilerinin tümünden "siyasal" bir yaklaşımla oluşturulamayacağı, en azından eş değerde önemli olan/olmaya başlayan ekonomik kaygılarla da şekilleneceği beklenmektedir. Bunun anlamı da gayet açıktır: Artık Türk dış politikasında "ekonomi", hiç olamadığı kadar öncelikli bir etken olmuştur.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Siyasal sistemler, dış politikalarını belirlerlerken, içsel bir unsur olan rejimlerinden etkilenmektedirler. Bu bağlamda, rejimin cumhuriyetçi bir karakter taşıması

¹⁸ TÜSİAD'ın yeni durumdaki etkinliği aslında dış politikanın tamamına ilişkindir. Artık Avrupa Birliği, Kıbrıs, Körfez ya da Irak sorununa ilişkin tüm yaklaşımlar derneği daha çok ilgilendirir olmuştur. Dahası anılan politikalara ilişkin olarak derneğin tavrının ne olacağının da kamu oyunda merak uyandırması, hatta bu noktadaki öneminin Milli Güvenlik Kurulu ile eşdeğer bir boyuta taşınması, değişimin en çarpıcı göstergeleridir.

durumunda, etkinin en belirgin yansıması olarak, dış politikaların ağırlıklı olarak siyasal bir içerikle oluşturuldukları görülmektedir. Ancak, varoluş sürecinin en temel niteliği olan “değişim” olgusu, her şeyde olduğu gibi, yönetsel yapılanmalarda da etkisini göstermiş ve “yeni” durumlar yaratmıştır. Yeni olan bu durumda da, artık her şeyi yalnızca siyasal olarak değerlendirmek olası değildir. Dolayısıyla geleneğin oluşumundan beri “siyasal olan” a yaptığı vurguyla biline gelen cumhuriyetçi yönetsel yapılar, kaçınılmaz bir biçimde, değişim gereğiyle karşı karşıya kalmışlardır. Bu “yeni” durumda, “siyasal olan” a, “ekonomik olan” da eklenildiği için, dış politikalar da değişime uğramakta ve artık, ekonomik etkenlerle de şekillendirilen dış politika stratejileri beklenilir olmaktadır. Hepsinden de önemlisi, tüm bu yaşananlardan Türk dış politikasının ayrı tutulamayacağı gerçeğidir. Bu bağlamda, ağırlıklı olarak siyasal tercihlerle belirlenmiş olan Türk dış politikasının değişime uğrayacağı umulmaktadır. Zaten beklentilerin bu yönde gerçekleştiği/gerçekleşeceğine ilişkin veriler de, özellikle 1990’lı yıllardan itibaren gözlemlenebilmektedir.

KAYNAKÇA

- Afet (İnan), (1931), **Vatandaş İçin Medeni Bilgiler**, 1. Kitap, İstanbul, Devlet Matbaası.
- Akad M., (2004), “Küreselleşme Sürecinde Bir Genel Değerlendirme”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.1, (sayı: 1), 23-50.
- Akal C. B., (2002), “Rousseaucu Cumhuriyet Spinozacı Devlete Karşı”, *Toplum ve Bilim*, (sayı: 92), 105-119.
- Atatürk, **Söylev (Nutuk)**, (1981), çev. Mehmet Tuğrul, Salah Birsal ve Cahit Öztelli, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aydın M., (1999), “Determinants of Turkish Foreign Policy: Historical Framework and Traditional Inputs”, *Middle Eastern Studies*, v. 35, (i: 4), 152-186.
- Beck U., (1999), **Siyasallığın İcadı**, çev. Nihat Ünler, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Brugger B., (1999), **Republican Theory in Political Thought - Virtuous or Virtual?**, New York, St.Martin’s Press.
- Bulut N., (2003), **Feodaliteden Küreselleşmeye Ekonomik İktidar Siyasal İktidar İlişkileri**, Ankara, Seçkin Yayınları.
- Bumin K., (1998), “Alkışla Cumhuriyet Olmaz”, Açıkoturum, Katılanlar: C. Akış, A. Aslan, F. Birtek, İ. Kara, N. Sirman, M. Soysal, M. Tunçay, *Cogito*, (sayı: 15), 185-231.

- Cemal H., (1989), **Özal Hikayesi**, Ankara, Bilgi Yayınevi.
- Coats W. J., (1994), **A Theory of Republican Character and Related Essays**, Selinsgrove, Susquehanna University Press.
- Çalış Ş. H., (2001), **“Ulus, Devlet ve Kimlik Labirentinde Türk Dış Politikası”**, Çalış Ş. H., Dağı İ. D. ve Gözen R., (der), **Türkiye’nin Dış Politika Gündemi: Kimlik, Demokrasi, Güvenlik**, 3-34, Ankara, Liberte Yayınları.
- Davutoğlu A., (2003), **Stratejik Derinlik: Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, İstanbul, Küre Yayınları.
- Debray R., (1997), “Cumhuriyetçi misiniz, Demokrat mı?”, çev. Ahmet Arslan, *Türkiye Günlüğü*, (sayı: 47), 16-27.
- Deloye Y., (1998), “Cumhuriyet Fikri ve Vatandaşlık: Fransız Deneyimi (1840-1945)”, çev. Esra Atuk, *Cogito*, (sayı: 15), 95-113.
- Eralp A., (2002), **“Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Türkiye ve Avrupa Birliği”**, Makovsky A. ve Sayarı S. (haz), **Türkiye’nin Yeni Dünyası: Türk Dış Politikasının Değişen Dinamikleri**, (235-254), İstanbul, Alfa Yayınları.
- Genelkurmay Başkanlığı, (1984), **Atatürkçülük - Atatürk’ün Görüş ve Direktifleri**, 1. Kitap, İstanbul, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı Yayınları.
- Gönlübol M. vd., (1993), **Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1990)**, 8. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- Gözen R., (2000), **Amerikan Kışkırcısında Dış Politika: Körfez Savaşı, Turgut Özal ve Sonrası**, Liberte Yayınları, Ankara.
- Kahraman, H. B., (2002), “Modern Türk Siyasetinin Rousseaucu Kısıtlamaları Üstüne Rousseau-Kant Bağlamında Bir Değerlendirme”, *Toplum ve Bilim*, (sayı: 93), 55-82.
- Kodaman B., (2003), “Cumhuriyete Giden Yol (Niçin Cumhuriyet?)”, *Türk Yurdu*, Cilt: 23, (sayı: 185), 41-43.
- Kut Ş., (2000), **“Türkiye’nin Soğuk Savaş Sonrası Dış Politikasının Anahatları”**, Özcan G. ve Kut Ş.,(der), **En Uzun On yıl: Türkiye’nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar**, 43-61, 2. Baskı, Büke Yayınları.
- Marmol J. L. M., “The Democratic European State: Republicanism and Deliberative Democracy”, <http://www.essex.ac.uk> (12. 01. 2002).

- Okutan C., (2004), **Cumhuriyet Kuramı ve Türkiye Cumhuriyeti Modeli**, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oran B., (1996), “Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri ve Soğuk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar”, *AÜSBFD*, Cilt: 51, (sayı: 1-4) 353-373.
- Oran B., (2001), “*Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği*”, Oran B., **Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar**, (19-53) Cilt: 1, İletişim Yayınları.
- Pinto R. L., (2000), “Neo-Republicanism: A Critical Introduction”, Paper for Workshop 2 - The History of Political Concepts, (1-26), at ECPR, Voint Sessions Copenhagen.
- Sander O., (1982), “Türk Dış Politikasında Sürekliliğin Nedenleri”, *AÜSBFD*, Cilt: 37, (sayı: 3-4), 105-124.
- Sayarı S., (2000), “Turkish Foreign Policy in the Post-Cold War Era: The Challenges of Multi Regionalism”, *Journal of International Affairs*, V. 54, (No. 1) 169-182.
- Shalhope R. E., (1986), “The Armed Citizen in The Early Republic”, *Law & Contemporary Problems*, (No: 49), 125-141.
- Shklar J. N., (1990), “*Montesquieu and the New Republicanism*”, Bock G., Skinner Q., Viroli M.,(eds), **Machiavelli and Republicanism**, (265-279). Cambridge Universty Pres.
- Touraine A., (1995), **Modernliğin Eleştirisi**, çev. Tufan H., 2. Bası, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Touraine A., (2000), **Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek Miyiz?**, çev. Kunal O., İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Ürer L., (2001), “*Mustafa Kemal’in Dış Politika Anlayışı ve Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Türk Dış Politikasının Genel Görünümü*”, Metinsoy M.-Eroğlu M.,(edt), **Değişen Dünya ve Türkiye’nin Dış Politika Gündemi**, (61-78), İstanbul, Donkişot Yayınları.
- Vazquez F. H., (2000), “Social Capital and Civic Republicanism”, **Estudio/ Working Paper**, 2000/149, Madrid Juan Morch Institute.
- Williams D. C., (1991), “Civic Republicanism and The Citizen Militia: The Terrifying Second Amedment”, *Yale Law Journal*, 551-615.